

Izvorni znanstveni rad
UDK: 37:657-051(497.5:4)

Dr. sc. Nikolina Dečman¹
Ana Rep, univ. bacc. oec.²

ANALIZA SUSTAVA OBRAZOVANJA RAČUNOVOĐA U HRVATSKOJ I EUROPI

ANALYSIS OF ACCOUNTANTS EDUCATION SYSTEM IN CROATIA AND EUROPE

SAŽETAK: Danas se, više nego ikad, pred računovodstvenu profesiju postavljaju visoki standardi kvalitete. Da bi se oni postigli potrebno je osigurati dobru bazu računovodstvenih znanja i vještina koje je tada potrebno kontinuirano usavršavati. Međunarodni standardi računovodstvene edukacije nametnuli su se kao svojevrsno mjerilo (benchmark) kvalitete u oblikovanju, kako programa inicijalnoga obrazovanja budućih računovođa, tako i programa kontinuiranoga tzv. cjeloživotnoga učenja i profesionalnoga razvoja računovodstvene profesije. U radu su provedena dva istraživanja. Rezultati prvoga istraživanja, analize obilježja diplomskih studija ekonomskih fakulteta koji izučavaju računovodstvene kolegije u Hrvatskoj i regiji u usporedbi s odabranim zemljama Europe, pokazuju kako ne postoje značajne razlike u sustavu obrazovanja budućih računovođa. Provedeno je i empirijsko istraživanje na uzorku studenata Ekonomskog fakulteta u Zagrebu smjera Računovodstvo i revizija. Studenti potvrđuju zadovoljstvo stečenim znanjima na smjeru i zalažu se za uvođenje studentske prakse. Iz perspektive studenata najvažnija znanja profesionalnih računovođa su poznavanje računovodstvenih i zakonskih propisa.

KLJUČNE RIJEČI: Međunarodni standardi edukacije, profesionalni računovođa, sustav obrazovanja, Hrvatska, Europa.

ABSTRACT: Today, more than ever, accounting profession needs to meet high standards of quality. In order to obtain them it is necessary to provide a good base of accounting knowledge and skills that need to be continually improved. International education standards were imposed as a benchmark of quality in designing programs of initial education of future accountants as well as continuous program so called lifelong learning and professional development of the accounting profession. This paper presents two studies. First survey analyses the characteristics of graduate studies in different faculties of economics

¹ Dr. sc. Nikolina Dečman, viši asistent - znanstveni novak, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Trg J. F. Kennedyja 6, 10 000 Zagreb, e-mail: ndecman@efzg.hr.

² Ana Rep, univ. bacc. oec., e-mail: ana.rep00@gmail.com.

who taught accounting courses in Croatia and the region in comparison with selected European countries. Results show that there are no significant differences in the education system of future accountants between them. This paper also presents the empirical research on a sample of graduate students in Accounting and auditing at the Faculty of Economics and Business in Zagreb. Students confirmed satisfaction with the knowledge acquired at the graduate level and advocate for the introduction of practical training. From the perspective of student, knowledge of accounting and legal regulations is considered to be most important skills of professional accountants.

KEY WORDS: International Education Standards, professional accountants, education system, Croatia, Europe.

1. UVOD

U suvremenim uvjetima poslovanja nezamislivo je poslovanje bez odgovarajućih poslovnih evidencija. Pritom računovodstveno praćenje poslovnih događaja, a potom i financijsko izvještavanje zainteresiranih korisnika postaje instrumentom od izuzetne važnosti u poslovnome odlučivanju ponajprije upravljačkih struktura. S druge strane, informacije sadržane u financijskim izvještajima koriste se i za svrhu eksternih evaluacija poslovanja poduzeća različitih interesnih skupina (investitora, kreditora, države i sl.). Stoga se čini opravdanim računovodstvenu profesiju označiti jednom od ključnih profesija u poslovnome svijetu, čija su znanja i vještine danas sve više tražene i cijenjene.

Osnovni cilj rada je istražiti koje su to ključne kompetencije posebno tražene kod računovođa danas, te treba li prilagoditi formalni sustav obrazovanja kao i certificiranje zvanja naših budućih računovođa obzirom na sve veće zahtjeve koji se pred računovodstvenu profesiju postavljaju. U tome smislu, analizirane su sličnosti te razlike u formalnome obrazovanju računovođa na diplomskim studijima ekonomskih fakulteta u regiji u usporedbi s drugim razvijenim zemljama Europske unije. Budući da su na međunarodnoj razini razvijeni posebni standardi edukacije računovodstvene profesije u radu su predstavljene temeljne odrednice istih s primarnim ciljem sistematizacije uvjeta, znanja, vještina, osobnih vrijednosti kao i stavova koje računovođe trebaju posjedovati kako bi se omogućio kontinuirani razvoj računovodstvene profesije. Poseban doprinos nalazima odnosno donesenim zaključcima u radu čine i rezultati provedenoga anketnog ispitivanja među studentima diplomskog studija Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na smjeru Računovodstvo i revizija.

2. OBILJEŽJA MEĐUNARODNIH STANDARDA EDUKACIJE PROFESIONALNIH RAČUNOVOĐA

Računovodstvena profesija je u posljednjih nekoliko godina doživjela značajne promjene. Sve se više prepoznaje važnost računovodstvenih informacija, a upravljačke strukture posebno vrijednim smatraju informacije generirane iz računovodstvenog informacijskog sustava za svrhe upravljanja i poslovnoga odlučivanja. Ranije je računovodstvo služilo isključivo za potrebe administriranja i izvještavanja poreznih vlasti. Međutim, danas informacije zapisane u financijskim izvještajima služe, ne samo u svrhu eksternog financijskog izvještavanja, već

se računovodstvene informacije sve više koriste za svrhe poslovnoga i poreznoga planiranja, procjene sigurnosti i uspješnosti poslovanja, projekcije kretanja budućih novčanih tokova i sl. Obzirom na činjenicu kako računovodstvene informacije postaju sve složenije, kompleksnije, prisutna je sve veća internacionalizacija poslovanja, izmjene računovodstvenih te zakonskih propisa su gotovo svakodnevne, a čini se kako dodatno obrazovanje i daljnje usavršavanje za računovodstvenu profesiju nije novina već nešto na što su u svome radu itekako navikli. Praksa pokazuje kako ipak postoje izvjesne razlike, kako u formalnome obrazovanju, tako ponajviše u pristupima kontinuirane edukacije i usavršavanju profesionalnih računovođa odnosno certificiranju njihova zvanja između različitih zemalja. Navedeno ukazuje na potrebu standardizacije sustava obrazovanja računovođa i na međunarodnoj razini.

Međunarodna federacija računovođa (*International Federation of Accountants – IFAC*) jest najpoznatija i najznačajnija globalna organizacija računovodstvene profesije. Osnovana je 1977. godine s osnovnom misijom da služi jačanju računovodstvene profesije u javnome interesu i na taj način doprinosi razvitku cjelokupne međunarodne ekonomije. IFAC, za razliku od početka svoga djelovanja, danas broji preko 170 članova i suradnika iz 130 zemalja, predstavljajući više od 2,5 milijuna računovođa diljem svijeta /19/. Putem nezavisnih odbora IFAC sudjeluje u kreiranju međunarodnih standarda u područjima profesionalne etike, revizije, edukacije i računovodstva javnoga sektora. U okviru IFAC-a djeluje nekoliko Odbora od kojih za promicanje standarda obrazovanja profesionalnih računovođa najznačajniju ulogu ima *Odbor za međunarodne standarde računovodstvene edukacije (International Accounting Education Standards Board – IAESB)*. Odbor primarno djeluje u interesu razvoja računovodstvene profesije standardizirajući njihove kompetencije, znanja, vještine kao i moralne odnosno etičke vrijednosti. IAESB podršku profesiji osigurava promičući primjenu visokokvalitetnih standarda edukacije te ostalih priručnika, vodiča koji mogu pridonijeti povećanju kvalitete rada računovođa diljem svijeta. Njihov najznačajniji doprinos razvoju računovodstvene profesije očituje se izdanjem *Međunarodnih standarda edukacije (International Education Standards – IES)*¹ u području profesionalnog obrazovanja računovođa. Standardi su namijenjeni u prvome redu organizacijama članicama IFAC-a odnosno tijelima koji direktno ili indirektno utječu na sustav obrazovanja i razvoj profesije računovođa na nacionalnoj razini. Međutim, IAESB navodi kako standardi zasigurno mogu poslužiti i drugim interesnim skupinama poput sveučilišta, regulatora, državnih tijela i sl. Detaljniji uvid u strukturu, opis ciljeva te datum stupanja na snagu svakoga pojedinog standarda prikazani su tablicom 1.

Međunarodni standardi edukacije razvijeni su sa svrhom ujednačavanja pravila te promicanja tzv. općeprihvaćenih standarda kvalitete u obrazovanju i razvoju profesionalnih računovođa. Standardi (u nešto manjem obujmu) izdani su još 2003. godine te su kontinuirano unapređivani sukladno izazovima koji se pred struku postavljaju. Primjena novih informacijskih tehnologija odnosno povećana uporaba računalne obrade podataka zahtijeva od struke i usvajanje novih znanja i vještina. Pored navedenoga, od računovođe se očekuje da bude i dobar komunikator različitih interesnih skupina u smislu da korektno provodi i primjenjuje standarde, zakone i propise, ali prije svega u skladu s ciljevima odnosno poslovnom politikom poduzeća čiji je zaposlenik. Računovodstvo danas sve više nadilazi isključivo vođenje poslovnih evidencija te se očekuje da bude više savjetodavna negoli izvršna funkcija u poduzeću. Stoga se čini opravdanim zahtijevati i veću odgovornost računovođa za financijsko izvještavanje. Da bi se to postiglo treba postići visoku razinu stručnosti računovođa te njezino održavanje kroz edukaciju i praktično iskustvo te posebice kontinuirani profesionalni razvoj /11, str. 47/.

Tablica 1. Pregled strukture i ciljeva pojedinih Međunarodnih standarda edukacije računovođa

Razina obrazovanja	Naziv standarda	Cilj standarda	Datum stupanja na snagu
Inicijalno profesionalno obrazovanje	IES 1: Polazni zahtjevi pohađanju programa edukacije profesionalnih računovođa	Cilj svakoga tijela članice IFAC-a ovlaštenoga za provedbu profesionalnog obrazovanja računovođa je uspostaviti odgovarajuće polazne zahtjeve pohađanju programa inicijalnog obrazovanja u interesu javnosti, i to putem uspostave i očuvanja visokokvalitetnih standarda.	1. 7. 2014.
	IES 2: Tehničke kompetencije	Standard ima za cilj definirati koje tehničke kompetencije potencijalni profesionalni računovođe trebaju razviti te konačno i demonstrirati na kraju programa inicijalnog profesionalnog obrazovanja kako bi mogli obnašati ulogu ovlaštenog računovođe.	1. 7. 2015.
	IES 3: Profesionalne vještine	Standard uspostavlja profesionalne vještine i znanja koja potencijalni profesionalni računovođe trebaju razviti te demonstrirati po završetku programa inicijalnog profesionalnog obrazovanja ovlaštenih računovođa.	1. 7. 2015.
	IES 4: Profesionalne vrijednosti, etika i stavovi	Ovaj Standard naglasak stavlja na razvoj i demonstraciju profesionalnih i etičkih vrijednosti odnosno stavova koje svaki ovlašteni računovođa na kraju programa inicijalnog obrazovanja treba pokazati.	1. 7. 2015.
	IES 5: Praktično iskustvo	Standard je adresiran ponajprije tijelima članica IFAC-a, a isti im treba biti od pomoći u definiranju potrebnog broja godina praktičnog iskustva na računovodstvenim poslovima.	1. 7. 2015.
	IES 6: Provjera profesionalnih kompetencija	Članice IFAC-a ovlaštene za provedbu certificiranja i inicijalno profesionalno obrazovanje računovođa temeljem odredbi standarda trebale bi moći ocijeniti je li postignuta zadovoljavajuća razina stručne osposobljenosti potencijalnih profesionalnih računovođa.	1. 7. 2015.
Kontinuirano obrazovanje i profesionalni razvoj	IES 7: Kontinuirani profesionalni razvoj	Standard je ponajprije namijenjen tijelima članica IFAC-a koji su ovlašteni provoditi certificiranje i edukaciju profesionalnih računovođa. Navedena tijela trebaju djelovati u javnome interesu na razvoju i nadogradnji kompetencija profesionalnih računovođa koji su završili program Inicijalnog profesionalnog obrazovanja budući da se kontinuiranim obrazovanjem osigurava visoka kvaliteta usluge kako bi se zadovoljile potrebe klijenata, poslodavaca i drugih dionika.	1. 1. 2014.
	IES 8: Profesionalne kompetencije angažiranih partnera odgovornih za provedbu revizije financijskih izvještaja	Cilj ovoga Standarda je uspostava profesionalnih kompetencija koje profesionalni računovođe trebaju razvijati i održavati kada djeluju u svojstvu partnera angažiranoga za provedbu revizije financijskih izvještaja.	1. 7. 2016.

Izvor: obrada autora prema Međunarodnim standardima edukacije /2/3/4/5/6/7/8/9/.

Organizacijski, Međunarodni standardi edukacije su strukturirani kroz 8 pojedinačnih standarda (tablica 1.). Međutim, konceptijski IAESB razlikuje dvije razine obrazovanja: inicijalno i kontinuirano obrazovanje profesionalnih računovođa. *Inicijalno profesionalno obrazovanje računovođa* obuhvaća definiciju zahtjeva tko i pod kojim uvjetima može pristupiti programu profesionalnog računovodstvenog obrazovanja (IES 1 /4/) s jedne strane, te zahtjeva kompetencija, vještina, profesionalnih i etičkih vrijednosti i stavova, praktičnog iskustva te evaluacije istih koji se pred struku postavljaju sukladno IES 2 IES 3, IES 4, IES 5 i IES 6 /6, 7, 8, 5, 2/. Pri uređenju okvira koji regulira uvjete za pristup edukaciji profesionalnog računovođe IAESB ne ograničava niti strogo propisuje tko i pod kojim uvjetima može programu pristupiti već to ostavlja u nadležnosti organizacija koje su zadužene za njihovu provedbu. IES 1 zahtijeva od organizacija članica IFAC-a koje provode program edukacije profesionalnih računovođa da: /4, str. 5/

- definiraju polazne zahtjeve pohađanju programa uvažavajući nacionalne specifičnosti uz jedino ograničenje da ti uvjeti ne budu trivijalni niti prezahtjevni (dani su neki prijedlozi, kao npr. završena srednja škola / završen fakultet / iskustvo u industriji i sl.)
- obrazlože razloge zašto su navedeni zahtjevi postavljeni kao nužni uvjeti za pristup edukaciji te
- učine dostupnim zainteresiranoj javnosti sve informacije koje bi mogle biti značajne u procjeni svakoga pojedinca koji razmatra odluku treba li pristupiti tom programu ili ne.

IES 2 – IES 4 detaljno propisuju koje su to kompetencije potrebne računovođama kao i ishode učenja svake od njih (tablica 2.). Organizacije koje provode programe edukacije značajne za računovodstvenu profesiju dužne su ih redovito preispitivati i prema potrebi ažurirati te uspostaviti odgovarajuće metode ocjene zadovoljavaju li polaznici programa nužne kompetencije ili ne.

Tablica 2. Profesionalne kompetencije računovođa

	Profesionalne kompetencije računovođa
Tehničke kompetencije	<ul style="list-style-type: none"> • Financijsko računovodstvo i izvještavanje • Upravljačko računovodstvo • Financije i financijski menadžment • Oporezivanje • Revizija • Upravljanje rizicima i interne kontrole • Zakoni i propisi • Informacijske tehnologije • Poslovno okruženje organizacije • Ekonomija • Poslovna strategija i menadžment
Profesionalne vještine	<ul style="list-style-type: none"> • Intelektualne vještine • Interpersonalne i komunikacijske vještine • Personalne vještine • Organizacijske vještine
Profesionalne vrijednosti, etika i stavovi	<ul style="list-style-type: none"> • Profesionalni skepticizam i sposobnost prosuđivanja • Etička načela • Predanost interesu javnosti

Izvor: obrada autora prema /21, str. 10/.

IAESB propisuje jedan od obveznih uvjeta (IES 5) za dobivanje stručne kvalifikacije ovlaštenog računovođe u inicijalnoj fazi edukacije, a to je prethodno praktično iskustvo kojime polaznici demonstriraju stečene vještine i znanja koje će se u trenutku kvalifikacije smatrati dostatnim. Posljednji standard (IES 6) u biti propisuje uvjete za konačnu procjenu zadovoljava li polaznik programa potrebnu razinu stručne osposobljenosti u okviru inicijalnog profesionalnog obrazovanja.

U turbulentnome poslovnom okruženju gdje promjene u poslovanju postaju svakodnevica posebno se važnim čini kontinuirano ulagati u nova znanja te razvijati vještine koje su danas sve više potrebne. Navedeno znači da je stečeno znanje potrebno kontinuirano nadograđivati. „Računovodstvena struka treba osigurati da pojedinci koji postaju profesionalni računovođe dosegnu određeni stupanj kompetentnosti koji se potom treba održavati i razvijati“¹, str. 70/.

Unutar Međunarodnih standarda edukacije namijenjenih računovođama posebna je pozornost posvećena „redizajnu“ u pristupu cjeloživotnoga obrazovanja i profesionalnoga razvoja računovođa (IES 7), koji zapravo predstavlja nadogradnju programu inicijalne edukacije. Standardom je propisana obveza razvoja i održavanja stručnih kompetencija računovođa (*kontinuirani profesionalni razvoj*), neovisno o veličini poduzeća ili grani djelatnosti. IAESB potiče obvezu cjeloživotnoga obrazovanja računovodstvene profesije, posebice ako se zna da je odgovornost svakoga certificiranog, ovlaštenog računovođe pružiti visokokvalitetnu i međunarodno prepoznatljivu uslugu njihovim klijentima, poslodavcima i drugim zainteresiranim dionicima. IES 7 /3/ predlaže usvajanje jednoga od tri dolje navedena pristupa pri evaluaciji ispunjavaju li se zahtjevi kontinuiranoga profesionalnog razvoja:

- *output pristup* – mjerenje razvoja i održavanja profesionalnih kompetencija računovođa temeljeno na pouzdanim i jasnim mjerilima (npr. objava stručnoga članka ili rezultata istraživačkoga projekta, ponovno testiranje na periodičnoj osnovi i sl.)
- *input pristup* – mjerenje razvoja i održavanja profesionalnih kompetencija računovođa putem definiranja broja sati učenja (ili ekvivalentnih jedinica učenja), i to najmanje 120 sati predavanja svake tri godine pri čemu 60 sati treba biti provjerljivo uz uvjet da su na godišnjoj razini odslušali barem 20 sati
- *kombinirani pristup* – mjerenje razvoja i održavanje profesionalnih kompetencija računovođa kombiniranjem prethodno navedenih pristupa.

Kontinuirano obrazovanje i profesionalni razvoj obuhvaća još i mogućnost specijalizacije profesionalnih računovođa u području revizije, stoga IES 8 /9/ posebnu pozornost posvećuje razvoju, za revizorsku struku, značajnih kompetencija, vještina, etičkih i drugih vrijednosti te stavova koji su nužni za kvalitetnu provedbu revizije financijskih izvještaja.

Sagledavajući prethodno navedeno moguće je prepoznati višestruke koristi od primjene ovih standarda /21/.² Prije svega, postojanje međunarodno razvijenih standarda edukacije računovodstvene profesije osigurava usporediv obrazovni sustav te podiže sveukupnu kvalitetu i dosljednost u obrazovanju računovođa. Također, oni su i preduvjet većoj mobilnosti računovođa kao i intenzivnijoj suradnji između strukovnih organizacija zemalja članica IFAC-a diljem svijeta.

3. ANALIZA SLIČNOSTI I RAZLIKA SUSTAVA OBRAZOVANJA RAČUNOVOĐA U REPUBLICI HRVATSKOJ I EUROPI

U suvremenom poslovanju sve se veći naglasak stavlja na pravodobne i točne informacije bez kojih je nemoguće dugoročno opstati u sve turbulentnijem poslovnom okruženju. Iako je razvoj tehnike i tehnologije na vrlo visokoj razini i promjene u postizanju višeg stupnja razvoja postaju gotovo svakodnevne, poslovanje još uvijek nije moguće bez ljudskoga faktora. Za osiguranje pravodobnih i točnih informacija, prije svega putem financijskih izvještaja, zaduženi su računovođe. Računovodstveni poslovi obuhvaćaju široku lepezu poslova od onih jednostavnijih do vrlo složenih. Upravo je zato potrebno stjecanje odgovarajućih kompetencija koje se postižu razmjerno stupnjevima obrazovanja. Sam početak izobrazbe budućih računovođa može započeti već u srednjoj ekonomskoj školi, iako to nije preduvjet za upis na ekonomske fakultete gdje se primarno izvodi naobrazba budućih računovođa.

Praksa u Republici Hrvatskoj i u Europi pokazuje kako postoje određene razlike u pristupima obrazovanju računovođa. Pojedini fakulteti nude odabir smjera usko vezanoga uz računovodstvo već na preddiplomskome studiju, dok drugi taj izbor omogućuju tek na diplomskome studiju i višim stupnjevima obrazovanja. Također, postoje razlike i u trajanju obrazovanja po stupnjevima kao i u fokusu koji je temelj samoga smjera. Prema provedenome istraživanju, prije svega diplomskih studija ekonomskih fakulteta, uočeno je kako su smjerovi koji se nude najčešće usredotočeni na računovodstvo, reviziju i financije te kombinaciju navedenih područja te da u biti nema značajnijih razlika između odabranih obilježja (košarica obveznih i izbornih kolegija, broj stečenih ECTS bodova po godini studija). Ipak, uočeno je kako ekonomski fakulteti u regiji na diplomskome studiju smjera gdje se izučavaju računovodstveni kolegiji naglasak stavljaju na predmete usko vezane uz računovodstvenu profesiju dok ekonomski fakulteti razvijenijih zemalja EU na diplomskome studiju uz računovodstvene kolegije izvode i druge kolegije iz malo širega područja ekonomije (upravljanja, financija i tržišta kapitala). Prikaz usporedbe odabranih obilježja studijskih programa smjera Računovodstvo ekonomskih fakulteta susjednih zemalja Republike Hrvatske i Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu dan je u tablici 3. Kriterij odabira fakulteta bio je da isti na diplomskome studiju provodi studijski program smjera Računovodstvo. Usporedba triju fakulteta razvijenih zemalja Europe dana je u tablici 4., a prethodno navedeni kriterij odabira fakulteta zadržan je i u ovome istraživanju.

Tablica 3. Usporedni prikaz obilježja diplomskih studija iz područja računovodstva ekonomskih fakulteta u Hrvatskoj i regiji

Fakultet	Ekonomski fakultet u Zagrebu	Ekonomski fakultet u Ljubljani	Ekonomski fakultet u Beogradu	Ekonomski fakultet u Mostaru
Smjer diplomskoga studija	<i>Računovodstvo i revizija</i>	<i>Računovodstvo i revizija</i>	<i>Računovodstvo, revizija i poslovne financije</i>	<i>Računovodstvo i revizija</i>
Obvezni predmeti	<ul style="list-style-type: none"> Financijsko računovodstvo Revizija Interna revizija Računovodstveni informacijski sustavi Računovodstvo financijskih institucija 	<ul style="list-style-type: none"> Upravljačko računovodstvo Upravljačka ekonomija Istraživačke metode i tehnike Strateški menadžment 2 Računovodstvo poreza Revizija Razvoj poslovnih sposobnosti 	<ul style="list-style-type: none"> Financijsko izvještavanje Politika dobiti poduzeća Specifični problemi poslovnih financija Organizacija računovodstvenog informacijskog sustava 	<ul style="list-style-type: none"> Komparativni fiskalni sustavi Međunarodni financijski menadžment Financijsko izvještavanje i revizija Računovodstvo odgovornosti Projektni rad Makroekonomija Javne financije Upravljanje bankama Upravljačko računovodstvo Međunarodno poslovanje Ekonomska politika Revizija Fiskalna politika EU
Izborni predmeti	<ul style="list-style-type: none"> Međunarodno računovodstvo Računovodstvo troškova Računovodstvo poreza Računovodstvo malih i srednjih poduzeća Računovodstvo neprofitnih organizacija Državna revizija 	<ul style="list-style-type: none"> Ekonomске politike u EU Organizacija i menadžment Računovodstvo javnog sektora Računovodstvo financijskih instrumenata Društvena odgovornost poduzeća Strateško računovodstvo 	<ul style="list-style-type: none"> Procjena vrijednosti poduzeća Specifični problemi revizije financijskih izvještaja Konsolidirana bilanca Poslovna strategija Strateški marketing Portfolio menadžment Pravo EU Financijska matematika Bankarski menadžment 	<ul style="list-style-type: none"> Računovodstvo financijskih institucija Burze vrijednosnica Modul s drugog smjera iz semestra
Broj semestara	2	4	2	2/4
ECTS bodovi	60	120	60	60/120 ³
Uvjeti za upis	<ul style="list-style-type: none"> Završen odgovarajući preddiplomski sveučilišni studij iz područja društvenih znanosti, polje ekonomija (stečenih 240 ECTS bodova) Provedena prijava za postupak rangiranja kandidata 	<ul style="list-style-type: none"> Završen odgovarajući preddiplomski sveučilišni studij (dodatno stjecanje 12 ECTS bodova ukoliko nije završen odgovarajući studij) Stečenih 180 ECTS bodova Prijava za upis 	<ul style="list-style-type: none"> Završen preddiplomski sveučilišni studij Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Beogradu (240 ECTS bodova) Završen drugi fakultet sa stečenih 240 ECTS bodova Prijemni ispit iz 2 predmeta 	<ul style="list-style-type: none"> Završen stručni ili preddiplomski sveučilišni studij (180 ili 240 ECTS bodova) Prijemni ispit (prema Pravilniku iz 2008.)

Izvor: obrada autora prema /12, 13, 14, 15/.

Tablica 4. Usporedni prikaz obilježja diplomskih studija iz područja računovodstva ekonomskih fakulteta razvijenih zemalja EU

Fakultet	London School of Economics and Political Science	Stocholm School of Economics	Ekonomski fakultet u Berlinu Hochschule für Wirtschaft und Recht Berlin
Smjer diplomskoga studija	<i>Računovodstvo i financije</i>	<i>Računovodstvo i upravljanje financijama</i>	<i>Računovodstvo i kontroling</i>
Obvezni predmeti	<ul style="list-style-type: none"> Korporativne financije i imovinska tržišta Financijsko izvještavanje u tržištima kapitala (<i>full time</i>) ili Računovodstvo, strategija i kontrola i Financijsko izvještavanje, tržišta kapitala i poslovne kombinacije (<i>half time</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> Međunarodno financijsko izvještavanje Kontrola upravljanja Financijska analiza Korporativno vrednovanje Financijsko računovodstvo CFO izazovi u multinacionalnim kompanijama Napredna financijska analiza Aktualna pitanja u računovodstvu i upravljanju financijama Revizija Financije za početnike Međunarodno upravljanje financijama Korporativne financije Venture capital i privatni kapital 	<ul style="list-style-type: none"> Napredno financijsko računovodstvo Napredno upravljačko računovodstvo Međunarodne korporativne financije i financijska analiza Informacijska tehnologija-aplikacije u računovodstvu Međunarodna revizija Upravljanje poslovnim procesima Posebne teme iz upravljačkog računovodstva Posebne teme iz međunarodnog računovodstva
Izborni predmeti	<ul style="list-style-type: none"> Analiza financijskih rizika Financijsko predviđanje vremenskih serija Računovodstvo, strategija i kontrola Odgovornost, organizacija i upravljanje rizicima Financijsko izvještavanje tržišta kapitala i poslovne kombinacije Tržište fiksnih prihoda Primjena financija poduzeća Teorija financija poduzeća Derivativi Kvantitativne metode za financije i analizu rizika Vrednovanje i analiza sigurnosti Upravljanje portfeljem Trgovanje i institucije Globalni financijski sustav Financijski posrednici Računovodstvo u globalnoj ekonomiji Međunarodne financije 		
Broj semestara	2	4	3
Broj stečenih ECTS-a	-	120 (*nije navedeno, pretpostavka)	90, odnosno 120 ⁴
Uvjeti za upis	<ul style="list-style-type: none"> 4 položena predmeta: Financijsko izvještavanje, Upravljačko računovodstvo, Financije, Ekonomske i kvantitativne metode Završen preddiplomski studij u UK Završen studij izvan UK uz obvezno položen GMAT (<i>Graduate Management Admission Test</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> Završen preddiplomski studij iz poslovne administracije Minimalno 90 ECTS bodova (do 30 ECTS bodova iz ekonomije i minimalno 20 ECTS bodova iz računovodstva i financija) GMAT (<i>Graduate Management Admission Test</i>) ili GRE (<i>General test</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> Završen preddiplomski studij s manje od 210 ECTS bodova - obvezna praksa u 3. semestru (30 ECTS bodova) Završen preddiplomski studij (210 ECTS bodova)

Izvor: obrada autora prema /16, 17, 18/.

Budući da je izrada i obrana diplomskoga odnosno magistarskoga rada jedan od završnih koraka prije stjecanja diplome, tablicom 5. prikazana je njegova važnost mjereno postotnim udjelom ECTS bodova koje donosi magistarski rad u ukupnome broju ECTS bodova na pojedinom studijskom programu analiziranih ekonomskih fakulteta u regiji te Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. Sukladno rezultatima moguće je primijetiti kako prosječno gledano magistarski rad nosi preko 25 % ECTS bodova od ukupnoga broja stečenih ECTS bodova tijekom diplomskoga studija. Najveći ponder magistarskoga rada u ukupnome broju ECTS bodova diplomskih studija pojedinačno gledano je na Ekonomskom fakultetu u Mostaru (40 % kod jednogodišnjih odnosno 20 % kod dvogodišnjih diplomskih studija), dok je ponder ECTS bodova najmanji pri Ekonomskom fakultetu u Ljubljani (13 %) za dvogodišnje studije te Ekonomskom fakultetu u Zagrebu za jednogodišnje studije.

Tablica 5. Analiza udjela ECTS bodova magistarskih radova u ukupnome broju ECTS-a studija u RH i okruženju

Fakultet	Ekonomski fakultet u Zagrebu	Ekonomski fakultet u Ljubljani	Ekonomski fakultet u Beogradu	Ekonomski fakultet u Mostaru
Smjer diplomskoga studija	<i>Računovodstvo i revizija</i>	<i>Računovodstvo i revizija</i>	<i>Računovodstvo, revizija i poslovne financije</i>	<i>Računovodstvo i revizija</i>
Broj ECTS-a magistarski/diplomski rad	12	16	18	24
Ukupan broj ECTS bodova koje je moguće ostvariti tijekom studija	60	120	60	60/120
Udio ECTS magistarskoga rada u ukupnome broju ECTS bodova studija	20 %	13 %	30 %	40 % ili 20 %

Izvor: obrada autora prema /12, 13, 14, 15/.

Provedeno istraživanje ukazuje da postoje određene razlike u pristupu sustava obrazovanja računovođa. Unatoč tome, temeljno pravilo vezano uz profesiju računovođa jest „cjeloživotno učenje“ tako da stečeno znanje bilo na preddiplomskom, diplomskom, specijalističkom ili doktorskom studiju čini tek dobar temelj za nastavak specijalizacije u određenome segmentu računovodstva putem, bilo međunarodno ili nacionalno priznatih profesionalnih računovodstvenih certifikata. Iako u Hrvatskoj trenutno ne postoje zakonski definirani uvjeti i stručne kvalifikacije koje računovođe trebaju posjedovati da bi se mogli baviti ovom profesijom, iskustva dobre prakse pokazuju kako ipak veća znanja i kvalitetu u praksi pokazuju studenti ekonomskih fakulteta koji su izučavali tematiku iz područja računovodstva. Stoga se činilo opravdanim ispitati stavove studenata koji su pred završetkom diplomskoga studija smjera Računovodstvo i revizija pri Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu o perspektivama razvoja računovodstvene profesije. Rezultati istraživanja prikazani su u nastavku.

4. REZULTATI EMPIRIJSKOGA ISTRAŽIVANJA – STUDENTSKA PERCEPCIJA POTREBNIH ZNANJA I VJEŠTINA RAČUNOVODSTVENE PROFESIJE

Empirijsko istraživanje percepcije znanja i vještina koje računovođe trebaju posjedovati iz perspektive studenata diplomskoga studija Računovodstvo i revizija Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu provedeno je u travnju 2015. godine. Za potrebe prikupljanja podataka korištena je metoda anketnoga istraživanja. Ciljana populacija bili su studenti koji su upisali diplomski studij smjera Računovodstvo i revizija na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, što znači da su završili preddiplomski studij na istoj ili nekoj drugoj sastavnici uz odgovarajući uvjet polaganja ispita razlike (152 studenta upisana su na smjeru Računovodstvo i revizija akademske godine 2014./2015.). Od ukupnoga broja upisanih na smjeru njih 79 (istraživačka populacija) ispunilo je anketni upitnik, što daje stopu povrata od 51,97 %.

Od ukupnoga broja ispitanika njih 69 su redovni studenti, dok je izvanrednih studenata u istraživanoj populaciji 10. Budući da Međunarodni standardi edukacije u okviru inicijalnog profesionalnog obrazovanja podrazumijevaju stjecanje praktičnog iskustva kao jednoga od uvjeta za certificiranje računovođa, ispitanicima je postavljeno pitanje smatraju li praksu korisnom i potrebnom ili ne. Značajnih 79,75 % ispitanika smatra da je praksa potrebno i korisno iskustvo te da treba biti obveza svakoga studenta. Njih 15,19 % mišljenja je kako je praksa potrebna, ali treba biti izbor svakoga pojedinca. Svega 2 ispitanika (1 redovni i 1 izvanredni student), smatraju kako praksa nije potrebno niti korisno iskustvo jer ionako podrazumijeva „kuhanje kava“, a ne stjecanje praktičnih vještina. Slične rezultate pokazuju i neka prethodna istraživanja /1/. Iz navedenoga se može zaključiti kako studenti praksu za vrijeme studija smatraju važnom te misle da uvelike doprinosi sveukupnoj izobrazbi.

Budući da profesionalne kompetencije razlikuju kvalitetnog računovođu od onoga koji to nije, jedno od postavljenih pitanja odnosilo se na osobine koje po mišljenju ispitanika trebaju posjedovati računovođe. Ponudeni odgovori bili su stručnost, temeljitost, lojalnost, snalažljivost i ostalo. Na navedeno je pitanje bilo moguće dati više odgovora. 91,67 % muške populacije smatra kako računovođe moraju biti stručni, dok isto smatra 96,97 % ispitanica. Da je temeljitost jedna od osobina koje trebaju posjedovati računovođe smatra 83,33 % ispitanika te 86,36 % ispitanica. 16,67 % ispitanika smatra da računovođe trebaju biti lojalni, dok 33 % ženske populacije lojalnost smatra kvalitetnom osobinom računovođe. I konačno, 33,33 % ispitanika muškoga spola te 45,45 % ispitanica ženskoga spola smatraju kako računovođe trebaju biti snalažljivi. Ispitanice su, kao dodatne osobine koje trebaju posjedovati računovođe, navele etičnost, usredotočenost, marljivost i odgovornost. Vidljivo je kako i muški i ženski ispitanici najvažnijim osobinama koje trebaju posjedovati računovođe smatraju stručnost i temeljitost, dok manji ponder daju lojalnosti i snalažljivosti. Slika 1. prikazuje koje osobine trebaju posjedovati računovođe iz sveukupno prikupljenih odgovora. Povezano s navedenim, na australskom sveučilištu provedeno je istraživanje /10/ vještina i znanja koja su polaznici preddiplomskih studija stekli u okviru računovodstvenih kolegija. Rezultati istraživanja upućuju na to kako su obje skupine ispitanika (studenti i poslodavci) uvidjele važnost strukovnih znanja i općenitih personalnih vještina. Ipak poslodavci zahtijevaju nešto širi spektar generičkih računovodstvenih vještina za koje studenti smatraju

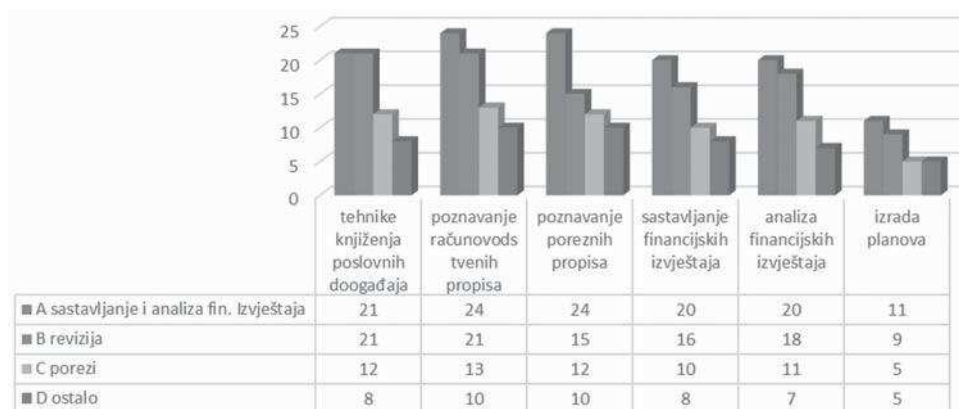
da nisu stekli dovoljno kompetencija u okviru studija. Područja odstupanja od mišljenja poslodavaca odnosila su se na timske vještine, potencijal vođenja, verbalnu komunikaciju te međuljudske odnose koje su studenti uvidjeli kao važne.

Slika 1. Osobine računovođa iz perspektive studenata

Izvor: obrada autora prema rezultatima empirijskoga istraživanja.

U cilju saznanja preferencija studenata konkretnoga područja računovodstva (financijsko računovodstvo, porezi, revizija i ostalo), postavljeno je pitanje u kojemu bi području, kad bi mogli birati, rado radili u budućnosti. Rezultati pokazuju kako studenti dominantno žele raditi na poslovima sastavljanja i analize financijskih izvještaja te poslovima revizije. Također, jedno od postavljenih pitanja bilo je i koja od navedenih znanja i vještina treba posjedovati svaki dobar računovođa (bilo je moguće dati više odgovora). Slika 2. prikazuje koja znanja i vještine bi trebao posjedovati svaki dobar računovođa iz percepcije ispitanika prema područjima u kojima bi isti voljeli raditi.

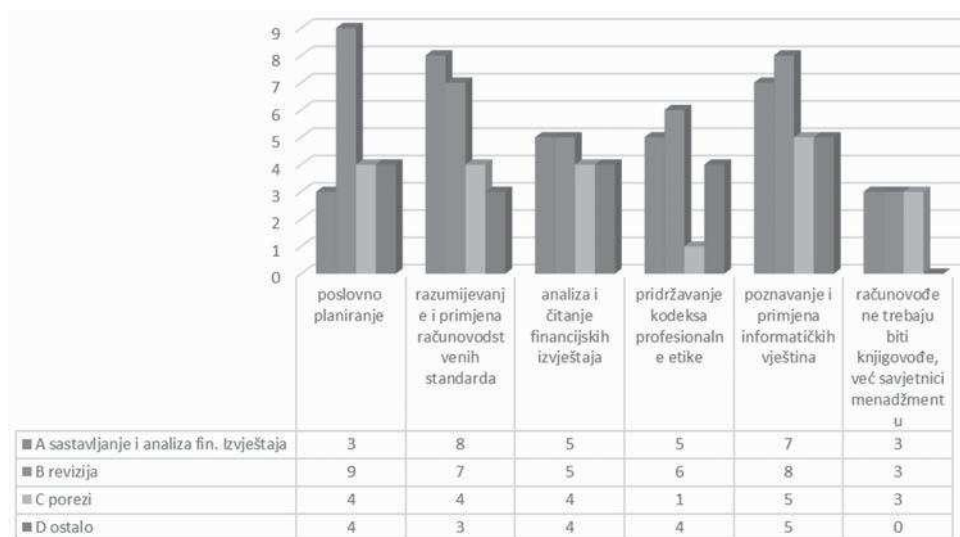
Slika 2. Eksplorativna analiza znanja i vještina koje bi trebao posjedovati svaki dobar računovođa iz perspektive ispitanika prema područjima u kojima bi isti voljeli raditi

Izvor: obrada autora prema rezultatima empirijskoga istraživanja.

Ispitanici koji bi željeli raditi u području sastavljanja i analize financijskih izvještaja smatraju kako su poznavanje računovodstvenih kao i poreznih propisa najvažnija znanja i vještine koje treba posjedovati svaki dobar računovođa. Svega 42,31 % istih smatra kako bi dobri računovođe trebali imati znanja i vještine iz područja izrade planova. 84 % ispitanika koji bi željeli raditi u reviziji smatra kako bi svaki dobar računovođa trebao posjedovati znanja i vještine tehnika knjiženja poslovnih događaja te poznavanja računovodstvenih propisa. Još u manjem postotku u odnosu na prethodnu skupinu, njih 36 % smatra kako bi računovođe trebali imati znanja i vještine iz područja izrade planova. Zanimljivo je kako svega 92,31 % ispitanika koji bi željeli raditi u području poreza smatra da bi svaki dobar računovođa trebao posjedovati znanja i vještine poznavanja poreznih propisa, dok se apsolutno svi, njih 13 slažu kako bi svaki dobar računovođa trebao imati znanja i vještine iz područja poznavanja računovodstvenih propisa. Također, najmanji dio ispitanika koji bi željeli raditi u području poreza, točnije njih 38,46 % smatra kako bi računovođe trebali imati znanja i vještine iz područja izrade planova. Sveukupno gledano, 90,63 % ispitanika smatra kako bi svaki dobar računovođa trebao poznavati računovodstvene propise, 84,38 % smatra da treba posjedovati znanja i vještine tehnika knjiženja poslovnih događaja, 79,68 % smatra da je potrebno poznavati porezne propise. Nadalje, preko 70 % ispitanika smatra da je potrebno posjedovati znanja i vještine iz područja analize financijskih izvještaja te sastavljanja financijskih izvještaja. Svega 39,06 % ispitanika smatra da bi svaki dobar računovođa trebao posjedovati znanja i vještine u izradi poslovnih planova.

Prethodna usporedba odnosila se je na znanja i vještine koje bi po mišljenju ispitanika računovođe trebale imati danas, a sljedeća usporedba odnosi se na znanja i vještine koje ispitanici ovisno o području u kojemu bi htjeli raditi smatraju ključnima za računovođe u budućnosti. Mogući odgovori bili su poslovno planiranje (posebno porezno planiranje), razumijevanje i primjena računovodstvenih standarda, analiza i čitanje financijskih izvještaja, pridržavanje kodeksa profesionalne etike, poznavanje i primjena informatičkih vještina te da računovođe ne trebaju biti knjigovođe, već savjetnici menadžmentu. Ispitanici koji bi željeli raditi u području sastavljanja i analize financijskih izvještaja najveći ponder daju razumijevanju i primjeni računovodstvenih standarda. Poslovno planiranje (posebno porezno planiranje), ključna je vještina koju bi računovođe u budućnosti trebale imati po mišljenju ispitanika koji bi željeli raditi u reviziji, što nije slučaj i kod ispitanika koji bi htjeli raditi u području poreza. Naime, ispitanici koji bi htjeli raditi u području poreza najveći ponder daju poznavanju i primjeni informatičkih vještina. Slika 3. prikazuje odnose znanja i vještina koje su ključne za računovođe u budućnosti iz perspektive ispitanika ovisno o području u kojemu žele raditi.

Jedno od pitanja postavljenih ispitanicima bilo je imaju li prethodno radno iskustvo. Mogući odgovori bili su: ne; da, na raznim računovodstvenim poslovima; da, na raznim neračunovodstvenim poslovima. Uzevši u obzir i pitanje kako po mišljenju ispitanika menadžment „doživljava“ ulogu računovođe u praksi, napravljen je hi-kvadrat test (tablica 6.) za ispitivanje neovisnosti obilježja „radno iskustvo“ i „percepcija uloge računovođe od strane njegova menadžmenta“. Ukupno su razmatrane četiri kategorije kontingencijske tablice; ispitanici koji nemaju radno iskustvo ili ga imaju, ali na raznim neračunovodstvenim poslovima; ispitanici koji imaju radno iskustvo na računovodstvenim poslovima; mišljenje kako menadžment smatra računovođe zaposlenicima bez kojih nije moguće dobro upravljati poduzećem; te mišljenje kako menadžment smatra računovođe običnim knjigovođama koji moraju postojati kako bi se zadovoljili zakonski zahtjevi za izvještavanjem.

Slika 3. Eksplorativna analiza znanja i vještina koja se smatraju ključnim za računovođe u budućnosti iz perspektive ispitanika prema područjima u kojima bi isti voljeli raditi

Izvor: obrada autora prema rezultatima empirijskoga istraživanja.

Tablica 6. Hi-kvadrat test

Radno iskustvo/ Percepcija menadžmenta	da, na računovodstvenim poslovima/ važni za upravljanje poduzećem	ne; da, na neračunovodstvenim poslovima/ važni za upravljanje poduzećem	da, na računovodstvenim poslovima / obični knjigovođe	ne; da, na neračunovodstvenim poslovima/ obični knjigovođe	UKUPNO
Empirijski rezultat Q_i	12	12	14	34	72
Teorijski rezultat E_i	8.66666667	15.33333333	17.33333333	30.66666667	72
Devijacija $q_i - e_i$	3.33333333	-3.33333333	-3.33333333	3.33333333	
Kvadrirana devijacija $(Q_i - E_i)^2$	11.11111111	11.11111111	11.11111111	11.11111111	
Hi kvadrat $(Q_i - E_i)^2 / E_i$	1.282051282	0.724637681	0.64102564	0.362318841	
značajnost α	0,05	REZULTAT			
stupanj slobode	1	Hi kvadrat	3,010033445	Hi (značajnost)	0,390081
		Kritična vrijednost	3,84	Zaključak	Teza 2

Izvor: obrada autora prema rezultatima empirijskoga istraživanja.

U cilju saznanja postoje li statistički značajne razlike u odgovorima na pitanje percepcije uloge računovođa od strane njihova menadžmenta ovisno o tome jesu li, i ako da, na kojim poslovima studenti radili, dosad proveden je neparametarski hi-kvadrat test (tablica 6.). Rezultati ukazuju kako ne postoje statistički značajne razlike u percepciji uloge računovođa u praksi od strane njihova menadžmenta između ispitanika koji su imali iskustvo rada na računovodstvenim poslovima u odnosu na one koji su imali iskustvo rada na nekim drugim neračunovodstvenim poslovima ili nisu imali radno iskustvo uz razinu signifikantnosti od 5 %.

5. ZAKLJUČAK

Računovodstvena profesija se smatra jednom od ključnih profesija današnjice budući da ona „proizvodi“ vrlo vrijedan resurs za upravljanje, a to su kvantitativne informacije zapisane u financijskim izvještajima. Razumijevanje poslovanja nije moguće bez razumijevanja računovodstvenih načela evidencije poslovnih događaja. Danas se, više nego ikad, pred računovodstvenu profesiju visoko postavljaju standardi kvalitete koji proizlaze iz njihove odgovornosti za ocjenu financijske stabilnosti i uspješnosti poslovanja poduzeća. Praksa pokazuje kako danas još uvijek postoje izvjesne razlike, kako u formalnom obrazovanju, tako i u područjima kontinuirane edukacije i usavršavanju profesionalnih računovođa. Navedeno ukazuje na potrebu standardizacije sustava obrazovanja računovođa, ne samo na nacionalnoj, već i na međunarodnoj razini.

Jedan od prvih koraka na tome putu harmonizacije općeprihvaćenih standarda kvalitete u obrazovanju i razvoju profesionalnih računovođa je usvajanje Međunarodnih standarda edukacije. U radu su prezentirane najvažnije odrednice Standarda s kratkim obrazloženjem ključnih vještina i znanja koja svaki dobar računovođa mora posjedovati. Za početak treba steći temeljna znanja iz područja računovodstvenoga evidentiranja te potom izvješćivanja zainteresiranih korisnika čije vještine se ponajprije stječu na preddiplomskim i diplomskim studijima ekonomskih fakulteta gdje se izučavaju različiti računovodstveni kolegiji. Povezano s navedenim provedena je komparativna analiza obilježja programa diplomskih studija smjera Računovodstvo između Hrvatske te zemalja regije u usporedbi s odabranim zemljama iz Europe. Rezultati istraživanja ukazuju na činjenicu kako su nastavni planovi i programi u pravilu komplementarni. Nastava na diplomskome studiju izvodi se kao jednogodišnji ili dvogodišnji studij, košarica obveznih i izbornih kolegija je slična, postoje razlike terminološke prirode uz uvažavanje činjenice kako ekonomski fakulteti analiziranih zemalja Europe za razliku od Hrvatske i regije na diplomskome studiju smjera vezanoga uz računovodstvo pružaju nešto širi spektar predmeta iz područja poslovnoga upravljanja, upravljanja financijama i funkcioniranja tržišta kapitala općenito.

Zadovoljavajući stupanj kvalitete diplomskoga studija Računovodstvo i revizija pri Ekonomskom fakultetu u Zagrebu potvrđuje i činjenica kako studenti još za vrijeme trajanja ili vrlo brzo po završetku diplomskoga studija posao pronalaze u velikim revizorskim tvrtkama (Ernst & Young, Deloitte, KPMG, PwC i sl.), ili nekim drugim poduzećima u stranome vlasništvu. Zadovoljstvo stečenim znanjima na smjeru i njihove primjenjivosti u praksi potvrđuju i rezultati provedenoga empirijskog istraživanja čiji je cilj bio ispitati stavove studenata koji su pred završetkom diplomskoga studija smjera Računovodstvo i revizija pri Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu o računovodstvenoj profesiji kao

i perspektivama razvoja iste. Rezultati provedenoga anketnog istraživanja ukazuju na činjenicu kako znanja dobivena na smjeru iz perspektive studenata čine dobar temelj za daljnje usavršavanje te užu specijalizaciju u određenom području računovodstva i revizije. Studenti smatraju kako je praksa potrebno i korisno iskustvo te da bi trebala biti obveza svakoga studenta. Također, studenti su najveći ponder dali poznavanju računovodstvenih propisa (računovodstvenih standarda i drugih propisa), s aspekta znanja i vještina koje smatraju da treba posjedovati svaki dobar računovođa. Poznavanje i primjena informatičkih vještina rezultiraju vještinama koje će biti od posebne važnosti za računovođe u budućnosti.

Konačno, može se zaključiti kako je računovodstvena profesija posebno važna s aspekta cjelokupnoga poslovanja te bi istu u Republici Hrvatskoj trebalo zaštititi tako da se zakonski propišu uvjeti i stručne kvalifikacije potrebne za obavljanje računovodstvenih poslova. Na taj način moglo bi se pridonijeti većem pouzdanju u računovodstvene informacije, a time bi se omogućila i njihova šira primjena u poslovanju, posebice malih poduzeća, čime se potiče sveukupni gospodarski razvitak zemlje.

LITERATURA:

1. Černe, K. (2008.) Studentska percepcija računovodstvene profesije s aspekta Međunarodnih obrazovnih standarda za profesionalne računovođe. *Ekonomika istraživanja* 21(1), str. 69-85.
2. IAESB (2012) *IES 6: Initial Professional Development – Assessment of Professional Competence (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
3. IAESB (2012) *IES 7: Continuing Professional Development (Redrafted)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
4. IAESB (2013) *IES 1: Entry Requirements to Professional Accounting Education Programs (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
5. IAESB (2013) *IES 5: Initial Professional Development – Practical Experience (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
6. IAESB (2014) *IES 2: Initial Professional Development – Technical Competence (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
7. IAESB (2014) *IES 3: Initial Professional Development – Professional Skills (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
8. IAESB (2014) *IES 4: Initial Professional Development – Professional Values, Ethics and Attitudes (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
9. IAESB (2014) *IES 8: Professional Competence for Engagement Partners Responsible for Audits of Financial Statements (Revised)*. IFAC: International Accounting Education Standards Board.
10. Jackling, B., De Lange, P. (2009) Do Accounting Graduates' Skills Meet The Expectations of Employers? A Matter of Convergence or Divergence. *Accounting Education: an international journal*, 18(4-5), str. 369-385.
11. Tušek, B. (2009.) Međunarodni standardi računovodstvene edukacije. *Računovodstvo i financije*, 09/2009., str. 46.-55.

12. <http://www.efzg.unizg.hr>, (16. 4. 2015.).
13. <http://www.ef.uni-lj.si>, (16. 4. 2015.).
14. <http://www.ekof.bg.ac.rs>, (16. 4. 2015.).
15. <http://ef.sve-mo.ba>, (16. 4. 2015.).
16. <http://www.lse.ac.uk>, (16. 4. 2015.).
17. <http://www.hhs.se>, (16. 4. 2015.).
18. <http://www.hwr-berlin.de>, (16. 4. 2015.).
19. <https://www.ifac.org/about-ifac>, (16. 2. 2015.).
20. <http://www2.ifac.org/system/files/publications/files/IAESB-IES-Revision-Spotlight-On-Project.pdf>, (16. 4. 2015.).
21. <http://www2.ifac.org/system/files/publications/files/IAESB-International-Education-Standards-Brochure.pdf>, (16. 4. 2015.).

BILJEŠKE:

- ¹ Detaljnije o standardima vidjeti: /21/ (20. 4. 2015.).
- ² Međunarodni standardi edukacije se zasada u ovom obliku ne primjenjuju u Hrvatskoj. Pretpostavlja se kako će nacionalne organizacije članice IFAC-a u dugoročnoj perspektivi uskladiti svoje programe edukacije za zvanje ovlaštenog računovođe s preporukama IEASB.
- ³ Studenti koji su ostvarili 180 ECTS bodova do upisa diplomskoga studija upisuju 2 godine diplomskoga studija na kojemu će steći 120 ECTS bodova te će na kraju sveukupno imati ostvareno 300 ECTS bodova kao i studenti koji su prije upisa diplomskoga studija ostvarili 240 ECTS bodova, a diplomskim studijem ostvarit će dodatnih 60 ECTS bodova.
- ⁴ Studenti koji su ostvarili 180 ECTS bodova do upisa diplomskoga studija obvezno moraju odraditi praksu u 3. semestru tako da će po završetku diplomskoga studija steći sveukupno 300 ECTS bodova kao i studenti koji su prije upisa diplomskoga studija ostvarili 210 ECTS bodova.